

Nr 6 / 18.05.2011

Lepinguõiguse ühtlustamine Euroopa Liidus

1. Lepinguõiguse ühtlustamine läbi direktiivide

Euroopa Liidus on eraõiguse ühtlustamise küsimused viimastel aastakümnetel andnud ainet elavateks aruteludeks. Liidu tasandil on ühtlustamine seni toimunud peamiselt neis valdkondades, mis on siseturu efektiivse toimimisega enim seotud (eelkõige lepinguõigus, aga ka ühinguõigus ja intellektuaalse omandi õigus) ning ühtlustamine on toimunud harmoneerimise teel.

Lepinguõiguse alal on Euroopa Liidus alates 1970. aastatest vastu võetud mitmeid tarbijaõigusi käsitlevaid õigusakte (peamiselt direktiive), millega on ühtlustatud liikmesriikide siseriiklikku õigust. Direktiivide sisu puudutab nii lepinguõiguse üldosa küsimusi (nt tüüptingimused, lepingute sõlmimine interneti vahendusel, nn koduukselepingud jms) kui ka tarbijate õigustega seotud momente üksikute lepinguliikide (müügileping, krediitileping, pakettreisileping jm) puhul. Just tarbijadirektiive peetakse liikmesriikide siseriiklikku lepinguõigust enim mõjutanud ELi õigusaktideks.

2004. aastal algatas Euroopa Komisjon tarbijalepinguõigust käsitleva ELi õigustiku läbivaatamise eesmärgiga kaasajastada varasemalt vastuvõetud direktiive ning kõrvaldada direktiivide omavahelised vastuolud. Selle tegevuse raames on praeguseks vastu võetud uus tarbijakrediitdirektiiv ja ehitise ajutise kasutamise lepingu direktiiv ning Euroopa Komisjon on esitanud ettepaneku tarbija õiguste kaitse direktiivi kohta. Viimasega soovitakse asendada neli praegu kehtivat direktiivi (nn koduukselepingute direktiiv, ebaõiglaste tingimuste direktiiv, sidevahendi abil sõlmitud lepingute direktiiv ja tarbekaupade müügi direktiiv). Eesti, nagu ka teiste liikmesriikide jaoks tähendab ELi tarbijaõigustiku reformimine seda, et uuenduskuuri läbinud direktiivi jõustudes tuleb läbi vaadata oma siseriiklikud normid, mis konkreetse direktiivi kohaldamisalasse kuuluvad, ning neid vajadusel ka muuta.

Seni on ELi tarbijadirektiivides lähtutud miinimumharmoneerimise põhimõttest, mis tähendab, et liikmesriikidel on tarbija paremaks kaitsmiseks lubatud kehtestada siseriiklikus õiguses norme, mis on rangemad direktiivide sätetest. Liikmesriigid on seda võimalust kasutanud erineval määral ning seetõttu on direktiivide kohaldamisalasse jäävad küsimused liikmesriikides sageli erinevalt reguleeritud. Viimastel aastatel on aga järjest rohkem võimalik täheldada tendentsi maksimumharmoneerimise poole – sellisel juhul pannakse direktiiviga paika teatud tarbijakaitsestandard ning liikmesriigid ei tohi kehtestada sellest madalamat ega kõrgemat standardit.

Selle lähenemise eesmärgiks on vältida õiguslikku killustatust ning liikuda pigem selles suunas, et tarbijatele kaupu ja teenuseid pakkuvad ettevõtjad saaksid lähtuda sellest, et liikmesriikides kehtivad tarbijate kaitseks samasugused standardid. Teisalt tähendab maksimumharmoneerimine ka jõulisemat sekkumist liikmesriikide siseriiklikku õigusesse, mistõttu näiteks eelnimetatud tarbija õiguste kaitse direktiivi ettepanek põrkus selles esialgselt sätestatud maksimumharmoneerimise põhimõtte tõttu liikmesriikide tugevale vastuseisule. Seetõttu on nimetatud ettepanekut tänaseks muudetud selliselt, et täielikule ühtlustamisele kuuluvad vaid teatud aspektid, kuid muus osas võivad liikmesriigid vastu võtta ka direktiivis ettenähtust rangemaid eeskirju.

2. Euroopa tsiviilkoodeksi ideest akadeemilise tugiraamistikuni

Juba 1989. aastal väljendas Euroopa Parlament ideed, et tuleks alustada arutelu Euroopa Liidu liikmesriikide eraõiguse ühtlustamisest ning Euroopa tsiviilkoodeksi loomisest. Parlamendi resolutsioonidele reageerisid esmalt õigusteadlased: 1998. aastal loodi Euroopa tsiviilkoodeksi töögrupp, Euroopa eraõiguse ekspertide võrgustik, mis näeb oma eesmärgina Euroopa varaõiguse (st võlaõiguse ja omandiõiguse) põhiprintsiipide nn akadeemilise kogumiku koostamist. Töögrupis on osalenud ka Tartu Ülikooli õigusteadlased.

Euroopa Komisjon reageeris parlamendi üleskutsele hiljem: 2001. aastal võeti vastu teatis lepinguõiguse ühenduse poolse ühtlustamise vajalikkuse ja ulatuse teemalise diskussiooni laiendamise kohta ning 2003. aastal avaldati tegevuskava "Euroopa lepinguõiguse ühtlustamisest". Selles tehti ettepanek parandada Euroopa Liidu lepinguõiguse valdkonna õigusaktide kvaliteeti ja ühtsust, võttes kasutusele lepinguõiguse ühtse tugiraamistiku (*Common Frame of Reference, CFR*), mis sisaldaks põhimõtteid, määratlusi ja näidisnorme, mida kasutada Euroopa Liidu olemasolevate õigusaktide täiendamiseks ja uute õigusaktide koostamiseks lepinguõiguse valdkonnas.

2005. aastal rahastas komisjon Euroopa akadeemilist teadlaste võrgustikku, millesse olid kaasatud paljud ülikoolid, akadeemilised uurimisasutused ja üle 150 teadlase kõikidest ELi liikmesriikidest. Teadlaste ülesandeks oli viia läbi õiguslane süvauuring, mille tulemusena koostati akadeemiline ühtse tugiraamistiku kavand (*Draft Common Frame of Reference, DCFR*).

DCFR valmis 2007. aasta lõpuks ning see koosneb Euroopa eraõiguse põhimõtetest, definitsioonidest ja mudelnormidest. Selle koostajad rõhutavad, et tegemist on akadeemilise tekstiga ning et seda tuleb selgelt eristada nn poliitilisest ühtsest tugiraamistikust ehk sellest aktist, mille Euroopa Liidu institutsioonid vastu võtavad.

Koostajad näevad akadeemilise tugiraamistiku puhul järgmisi kasutusvõimalusi:

- 1) see on aluseks poliitilisele ühtsele tugiraamistikule, mille koostamise nägi Euroopa Komisjon ette oma 2003. aasta teatisega;
- 2) see sobib akadeemiliseks tekstiks õpetamis- ja teadustöö alusena, mis hõlbustab Euroopa riikide eraõiguse sarnasuste mõistmist;
- 3) seda saavad riikide seadusandjad kasutada inspiratsiooniallikana siseriikliku õiguse moderniseerimisel (nii ELis kui ka väljaspool ELi).

DCFR hõlmab lepinguõiguse üldküsimusi ning mitmeid eri lepinguliike, lepinguväliseid võlasuhteid (lepinguvälise kahju hüvitamine, alusetu rikastumine, käsundita asjaajamine), samuti vallasasjade omandi ülemineku küsimusi, tagatise ning nn usaldusomandit (ingl k *trust*). Mitmete eelnõus hõlmatud valdkondade kohta (näiteks käsundita asjaajamine, alusetu rikastumine, vallasasjade omandi üleminek) on avaldatud arvamust, et liikmesriikide õiguskordade lahendused on niivõrd erinevad, et neis küsimustes puudub üldse euroopalik ühisosa või et ei ole võimalik välja tuua nn parimat lahendust. Mitmetele õiguskordadele on sellise koodeksi idee võõras, lisaks on avaldatud kahtlust, kas Euroopa Liidul on üldse pädevust sellise ulatusliku õigusakti kehtestamiseks. Seetõttu võib arvata, et kogu Euroopa Liidus kehtivat nn tsiviilkoodeksit (vähemalt lähitulevikus) vastu ei võeta.

Samas võib julgelt väita, et DCFR on saavutanud kiirelt olulise koha õigusteaduslike allikate hulgas. Viimastel aastatel avaldatud rahvusvahelistest lepinguõiguse alastest teaduslikest publikatsioonidest suur osa kas tegeleb otseselt ühtset tugiraamistikku puudutavate küsimustega või vähemalt viitab sellele. Samuti ei saa alahinnata selle teksti võimalikku rolli inspiratsiooniallikana erinevate riikide õigusaktide koostamisel või moderniseerimisel. Näiteid sellise erainitsiatiivil baseeruva akadeemilise teksti mõjukusest ei ole vaja kaugelt otsida – on ju näiteks kasvõi Eesti võlaõigusseaduse koostamisel üheks oluliseks allikaks olnud Euroopa lepinguõiguse põhimõtted (*Principles of European Contract Law, PECL*). Võimalust, et Eesti eraõiguse täiendamise vajaduse korral võiks eeskujuna kõne alla tulla akadeemiline tugiraamistik, on jaatanud ka Eesti õigusteadlased.

3. Ühtse tugiraamistiku lähitulevik Euroopa Liidus

Euroopa Komisjon näeb esitatud akadeemilises eelnõus eelkõige vahendit praegu kehtiva killustatud ELi sisese õigustiku ühtlustamiseks. Aprillis 2010 moodustas komisjon kaheks aastaks eksperdirühma, kelle ülesanne on aidata komisjonil valmistada ette ettepanekut Euroopa lepinguõiguse, sealhulgas tarbija ja ettevõtja lepinguõiguse valdkonna ühtse tugiraamistiku loomiseks, lähtudes akadeemilise tugiraamistiku eelnõust ning võttes arvesse muud selles valdkonnas tehtud uurimistööd ja Euroopa Liidu õigustikku. Eelkõige peaks eksperdirühm aidata komisjonil valida välja need ühtse tugiraamistiku projekti osad, mis on otseselt või kaudselt seotud lepinguõigusega, ning valitud sisu ümber struktureerida, läbi vaadata ja täiendada. Rühm koosneb isikuliselt ametisse määratud kõrgelt kvalifitseeritud tsiviilõiguse ekspertidest.

Tugiraamistiku ühe kasutusvõimalusena on õigusteadlased välja pakkunud ka mõtte, et see võiks olla internetis lepingute sõlmimisel normistik (nn 28. õigussüsteem), mida lepingupooled saaksid soovi korral lepingule kohaldada. Seda võimalust mainitakse ka Euroopa 2020. aasta aruka, jätkusuutliku ja kaasava majanduskasvu strateegias kui ühte meetet võitluseks ühtse turu kitsaskohtadega.

Teatavat Euroopa Liidu poolset tunnustust õigusteadlaste koostatud ühtse tugiraamistiku kavandile näitab ka see, et seda on mainitud 2011. aasta veebruaris vastuvõetud direktiivis hilinevad maksetega võitlemise kohta ning sellele on juba viidatud ka mitmes Euroopa Kohtule esitatud kohtujuristi ettepanekus.

4. Kokkuvõtteks

Lepinguõiguse ühtlustamine Euroopa Liidus on pidevalt jätkuv protsess, mis mõjutab ka Eesti siseriiklikku õigust. Ühelt poolt toimub ühtlustamine läbi traditsiooniliste ELi otsustusprotsesside ning meetmete ning seoses ELi tarbijaõigustiku läbivaatamisega peab ka Eesti seadusandja olema valmis siseriikliku õiguse ülevaatamiseks ja vajadusel muutmiseks. Teisalt võib Euroopa eraõiguse ühtlustamise protsess Eesti õiguse arengut mõjutada ka juhul, kui ei ole tegemist Euroopa Liidu tasandil vastuvõetud kohustusliku õigusaktiga, vaid puhtalt akadeemilisel initsiatiivil baseeruva dokumendiga, nagu seda on PECL või DCFR.

Age Värv
nõunik
age.varv@riigikogu.ee

Kasutatud allikad:

1. Christian von Bar, A Common Frame of Reference for European Private Law - Academic Efforts and Political Realities, vol. 12.1 Electronic Journal of Comparative Law, May 2008, arvutivõrgus: <http://www.ejcl.org/121/art121-27.pdf> (12.05.2011);
2. H. Schulte-Nölke, C. Twigg-Flesner, M. Ebers, EC Consumer Law Compendium. Comparative Analysis, 2008. Arvutivõrgus: http://www.eu-consumer-law.org/study_en.cfm (12.05.2011);
3. H. Schulte-Nölke, EC Law on the Formation of Contract - from the Common Frame of Reference to the 'Blue Button'. (2007) 3 European Review of Contract Law, pp 332-349;
4. R. Zimmermann, The Present State of European Private Law, American Journal of Comparative Law, Vol 57, Issue 2 / Spring 2009, pp. 479-512;
5. P. Varul, The Creation of New Estonian Private Law, European Review of Private Law, 2008, Vol. 16, No 1, pp. 95-109;

6. Komisjoni teatis. Euroopa 2020. aastal. Aruka, jätkusuutliku ja kaasava majanduskasvu strateegia. KOM(2010) 2020 lõplik, 3.3.2010;
7. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2011/7/EL, 16. veebruar 2011, hilinevad maksimisega võitlemise kohta äritehingute puhul, 28. põhjendus;
8. Roheline raamat ühenduse tarbijaõigustiku läbivaatamise kohta, 08.02.2007 KOM (2006) 744 final;
9. DCFR arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcfr_outline_edition_en.pdf (12.05.2011);
10. Euroopa Parlamendi dokument nr P7_TA(2011)0116.